

ТЕМПОРАЛЬНІ ТА ПАУЗАЛЬНІ ВЛАСТИВОСТІ СПОНУКАЛЬНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АМЕРИКАНСЬКОЇ ФЕМІДИ

В данной статье рассматриваются особенности изменения темпоральных и паузальных параметров речи украинских и американских судей при реализации семантических оттенков побудительной модальности.

Выявлены факторы, которые существенно влияют на ускорение, умеренное звучание или замедление темпа произнесения различных типов волеизъявления в речи судей.

Ключевые слова: *темпоральные и паузальные параметры речи, речь украинских и американских судей, побудительная модальность, семантические оттенки, факторы.*

The peculiarities of the rate and pause characteristics of semantic shades of modality of volition realized in the Ukrainian and American judges' speech have been considered in the article.

The factors that have a great influence on speeding-up, moderating sounding speech or pronouncing various types of volition at a slow rate have been revealed in the speech of judges.

Key words: *rate and pause characteristics of an utterance, speech of Ukrainian and American judges, modality of volition, semantic shades, factors.*

Лінгвістика й суміжні з нею дисципліни дедалі більше орієнтуються на вивчення різних аспектів дискурсивної діяльності людини. Так, фонетика й фонологія мають тісний зв'язок із сучасними напрямками вивчення функціонування мови й людського спілкування. Сегментні й суперсегментні явища, зареєстровані в різних типах дискурсу, належать до числа пріоритетних завдань дослідження фонетистів у всьому світі. Експериментальні фонетичні дані, отримані в ході таких досліджень, полегшують вирішення найважливіших проблем прикладного характеру у сфері медицини, права, судо-

вої лінгвістики, штучного інтелекту, а також передових технологій [1;2;3;4;5].

Досліджуючи дискурс судового процесу із властивими йому екстралінгвальними факторами, деякі вчені відзначають той факт, що багатство й змістовність судового мовлення, його виразні можливості забезпечуються не тільки багатством словника й майстерністю словесного вираження, але також його інтонаційною гнучкістю, виразністю й розмаїтістю. Усебічне дослідження інтонації живого усного судового мовлення, виявлення його особливостей, функцій давно перебуває в центрі уваги багатьох лінгвістів, таких як Н. М. Івакіна, Т. М. Корольова та ін. [1;2].

Слід зазначити також і роль інтонації під час реалізації функції впливу, у створенні певної “тональності” мовленнєвого спілкування в процесі розгляду судових справ. Та чи інша “тональність” виникає в результаті присутності в спонукальному діалогічному спілкуванні між учасниками судового процесу сигналів, що налаштовують співрозмовника на прийом повідомлення та підсилюють міру впливу на нього з метою виконання конкретної дії. При цьому “тональність” спілкування визначається характером відносин учасників комунікації, а також значно впливає на успішність комунікації [6].

Таким чином, у сучасному судовому дискурсі використовується широкий спектр інтонаційних засобів, серед яких істотна роль належить таким компонентам інтонації, як темп і паузи, які слугують для вираження різних аспектів змістовного плану, у тому числі ставлення мовця до висловлення, до ситуації спілкування [7].

Сьогодні досліджено великий обсяг питань, пов’язаних з просодичними характеристиками різновидів дискурсу, у той же час відсутні експериментально-фонетичні дослідження, які спрямовані на вивчення специфіки темпоральних та паузальних характеристик мовлення професійних учасників судового процесу, зокрема, суддів.

Актуальність нашого дослідження зумовлюється багатофункціональністю часового компонента в мовленні суддів, який є важливим в оформленні спонукальних висловлень як американських, так й українських суддів, виконуючи функцію не тільки вираження певних емоційно-модальних значень, членування висловлювання, але й виступає як важливий фактор міри розуміння одержаної інформації.

Мета дослідження — виявити особливості темпу і своєрідність пауз в англomовному та україномовному мовленні суддів.

Мета роботи передбачає виконання таких завдань:

- виявити характерні зміни темпу в процесі вимови судьями фраз функціонально-семантичного поля волевиявлення;
- визначити чинники, які впливають на темп вимови судьями різновидів волевиявлення;
- охарактеризувати паузальні параметри мовлення суддів.

Матеріал дослідження — аудіозаписи відомих телепередач “Law and Order”, “Судові справи з Ігорем Годецьким”, “Сімейні справи з Іриною Калінською” тривалістю звучання 330 хвилин.

Методологічний апарат дослідження — теоретичний аналіз джерел з проблематики дослідження, аудиторський, інструментальний аналіз інтонаційної організації українськомовного та англomовного мовлення суддів, лінгвістична інтерпретація результатів фонетичного експерименту.

Результати слухового, аудиторського, інструментального видів аналізу дозволили встановити, що функціонально значимим для диференціації найчастотніших модальних значень спонукальної сфери виявився й темпоральний компонент просодії. З метою виявлення закономірностей темпоральних змін, характерних для мовлення суддів при передачі тих чи інших модальних значень функціонально-семантичного поля волевиявлення в процесі комунікації, розглядалися як значення тривалості фрази в цілому, так і її сегментів, наведених у табл. 1.

Таблиця 1

Характер зміни темпу в процесі вимови фраз функціонально-семантичного поля волевиявлення в мовленні суддів (в. о.)

Різновиди спонукальної модальності		Англійська мова				Українська мова			
		Перед'ядерна частина	Ядерна частина	Заядерна частина	Фраза	Перед'ядерна частина	Ядерна частина	Заядерна частина	Фраза
зона вимоги	вимога	0,87	1,18	1,32	1,00	1,12	1,24	1,02	1,18
	вимога + попередження	0,85	1,32	1,13	1,02	0,90	1,39	0,87	0,95
	вимога + погроза	0,88	1,00	0,84	0,93	0,92	1,07	1,11	0,94
зона поради	порада	0,71	1,35	1,56	0,99	0,95	1,05	0,80	1,00
	пропозиція	0,78	1,02	1,29	0,87	0,96	1,39	1,14	1,07
зона прохання	прохання	0,90	1,46	1,25	1,08	0,95	1,27	1,04	1,05

Аналізуючи механізм зміни темпу при вираженні **вимоги** у висловленні суддів, удалося зареєструвати максимальні показники середньоскладової тривалості в ядрі для української мови, а також явне збільшення значень тривалості в заядерній частині для англійської (див. табл. 1). Разом з тим характер зміни темпорального компонента в перед'ядерній, ядерній і заядерній частинах досліджуваних українських і англійських спонукальних фраз залежить, у першу чергу, від їхньої акцентної структури. Спільною особливістю для українського й американського мовлення суддів є те, що під час передачі модальних значень вимоги в середньому та уповільненому темпах спостерігається наявність у суддів стану роздратованості чи бажання прискорити термінове виконання дії.

При розгляді темпоральної структури фраз зі значенням **вимоги + попередження** простежується реєстрація максимальних параметрів середньоскладової тривалості в ядерній частині як для українського, так і для американського мовлення суддів. Дана закономірність дозволяє говорити про певний вплив акцентної структури фраз у досліджуваних мовах. Розглядаючи тривалість фраз, що виражають модальні значення вимоги + попередження в англо- й україномовному мовленні суддів, можна відзначити й деякі їх особливості. Так, в англійському мовленні суддів аналізовані спонукальні фрази вимовляються в середньому темпі, реалізуючи в повному обсязі функцію впливу на адресата шляхом виділення найважливіших елементів у потоці мовлення й вираження крайньої міри невдоволення, настороженості. Українські ж висловлення “виразників правосуддя” відрізняються прискореним темпом вимови вимоги + попередження, що, у свою чергу, сигналізує про яскраво виражену емоційність із проявом обурення.

Отримані усереднені показники фраз, що передають модальні значення **вимоги + погроза** в англійському мовленні суддів, переконливо показують, що локалізація максимуму середньоскладової тривалості розташовується в ядерній частині, тоді як в українському місцезнаходження максимальних параметрів вищезгаданої величини притаманне в заядерній частині. Вимога + погроза в англійському та українському суддівському мовленні вимовляється в прискореному темпі, що зумовлено збудженим емоційним станом судді, який виражається в нервозності, дратуванні на недоречні репліки, реакції, поведінці підсудного, позивача, відповідача в ході розгляду судової справи. Це дозволяє говорити про високу міру різкості висловлень

суддів і маркіруванні обов'язковості виконання необхідної дії. Крім того, вищезазначені характерні риси оформлення вимоги + погроза в досліджуваних мовах можна пояснити впливом синтаксичної, а також акцентної структури фраз, що передають вищезгаданий тип волевиявлення.

Проведений аналіз темпоральних характеристик **поради** в мовленні суддів дозволив простежити ряд особливостей для кожної мови. Зокрема, для англійської мови характерне місцезнаходження максимальних показників середньоскладової тривалості в заядерній частині, а в українській мові при оформленні вищезгаданого семантичного відтінку спонукальної модальності має місце значне збільшення параметрів величини середньоскладової тривалості в ядерній частині. Слід відзначити, що тривалість ядра й заядерної частини англійських та українських спонукальних висловлень суддів, що містять значення поради, залежить значною мірою від синтаксичної, а також акцентної структури фраз. Порада в мовленні суддів характеризується середнім темпом вимови, що свідчить про позитивне функціональне спрямування даного типу волевиявлення та сигналізує про прояв зацікавленості судді щодо реалізації дії адресатом.

Більшість висловлень суддів, які виражають значення **пропозиції**, показали, що локалізація максимуму середньоскладової тривалості в англійській мові знаходиться в заядерній частині, що не є властивим для української мови, де максимальні значення вищезазначеної величини характеризують останній наголошений склад. Збільшення величини середньоскладової тривалості в ядерній і заядерній частинах у двох мовах можна пояснити здебільшого залежністю від типу акцентної структури фраз. Для мовленнєвих англійських реалізацій пропозиції характерний прискорений темп звучання, що є ознакою доброзичливості суддів, українських — уповільнений, який демонструє емоційну стабільність: стійкість, урівноваженість.

Для англійського й українського **прохання** як різновиду волевиявлення в мовленні суддів зафіксовано однотипне розташування максимальних значень середньоскладової тривалості в ядерній частині, що пов'язано з впливом акцентної структури фраз. Темп вимови прохання можна охарактеризувати як уповільнений, що передає апелятивний характер звернення судді та слугує для привертання уваги адресата до повідомлюваної інформації з метою надати значення ключовим моментам висловлення та спонукати адресата до виконання певної дії.

У результаті спостереження за характером темпу при реалізації найчастотніших семантичних відтінків спонукальної модальності в мовленні американських та українських суддів удалося виявити ряд чинників, які впливають на прискорення або зниження швидкості вимови.

Отже, тенденція до прискорення темпу вимови американськими та українськими суддями різновидів волевиявлення може бути викликана такими чинниками:

- характером справи, що розглядається в залі судового засідання;
- вибором суддею стратегії взаємодії з учасниками судового процесу;

- чергуванням публіцистичного стилю з усіма властивими для нього особливостями (чіткість, стислість викладу), офіційно-ділового (об'єктивність, інформативність), а також наукового (точність, логічність викладу, прагнення мовця доступно, швидко й зрозуміло висловити точку зору й привернути увагу оточуючих);

- емоційним станом судді з максимальною мірою напруги позитивних (негативних) емоцій чи вольових зусиль;

- ритмічною структурою спонукальних фраз;

- мірою формальності;

- бажанням судді швидше передати вагому інформацію й спонукати адресата до виконання необхідної дії;

- демонстрацією ієрархії відносин комунікантів (суддя — адвокат, суддя — прокурор, суддя — підсудний);

- прагненням суддів до здійснення ефективної регулятивної функції в процесі ведення судового засідання;

- індивідуальними особливостями судді, які характеризують його психічну діяльність.

Уповільнений чи помірний темп звучання різновидів спонукання в мовленні суддів може пов'язуватись із:

- здійсненням впливу на слухача шляхом підкреслення доцільності виконання необхідної дії та загострення уваги на певні, найбільш важливі сторони обговорюваної справи;

- наявністю в судді негативної чи позитивної оцінки щодо ситуації, яка відбувається в залі суду;

- стилем мовлення, який поєднує інформативність, експресивність, впливовість (науковий, офіційно-діловий, публіцистичний);

- підтримкою спілкування відповідно до відведеної соціальної ролі й наданими адміністративними та правовими повноваженнями, підкреслюючи при цьому силу й перевагу займаної посади;

- характером обстановки, у якій обговорюються ті чи інші питання розслідуваної справи з дотриманням певних правил і формальностей;
- вибором стратегії спілкування з учасниками комунікації (адвокатами, прокурорами, працівниками адміністративних служб, позивачами, відповідачами, підсудними тощо);
- ритмічною організацією висловлень суддів;
- типом темпераменту.

Дослідження, проведені на матеріалі англійського й українського мовлення суддів, показують, що паузація також бере участь у формуванні прагматичної спрямованості висловлення, а також впливає на директивний мовленнєвий акт [7].

Залежно від наміру суддів і їхнього ставлення до висловлення має місце використання ними при вираженні семантичних відтінків спонукальної модальності таких типів пауз, а саме:

- попереджувальні, поява яких зафіксована у вимозі + погроза (7 %), вимозі + попередження (5 %), вимозі (3 %) на матеріалі американського мовлення суддів і відповідно в українських мовленнєвих реалізаціях суддів при передачі вимоги + попередження (8 %), вимоги (7 %) й вимоги + погроза (6 %). В основному даний тип пауз використовується для впливу на адресата, з метою спонукання його до здійснення необхідних дій і запобігання небажаним наслідкам шляхом привертання уваги до обставин, яких варто уникати, щоб не накласти на себе адміністративну відповідальність;

- розділові паузи, певний відсоток яких спостерігається наприкінці речень і реалізується в англійській вимозі + попередження (6 %) й проханні (4 %), та в українських вимозі + попередження (8 %), проханні (10 %), пораді (6 %). Здебільшого наявність розділових пауз наприкінці речень при передачі вимоги + попередження, прохання, поради в досліджуваних мовах надає спонукальним висловленням суддів виразності та експресивності;

- паузи хезитації, які простежуються в мовленнєвих зразках американських і українських суддів при вираженні поради та пропозиції: англійська мова — 4 %, 8 %, українська мова — 6 %, 5 %. Паузи хезитації демонструють готовність суддів до вираження їхньої позиції, а також указують на те, що суддя робить зупинку, щоб дібрати потрібну інформацію (обґрунтовані докази, логічні висновки, що ґрунтуються на юридичній практиці тощо);

- інтонаційно-синтаксичні, які мають досить високу частку зустрічальності як в американському мовленні суддів (63 %), так і в ук-

раїнському (44 %), основна функція яких орієнтована на членування спонукальних висловлень суддів на значеннєві відрізки.

Аналіз експериментальних акустичних даних на матеріалі англійського й українського мовлення суддів також виявив перевагу в кількісному відношенні міжсинтагмених пауз при вираженні семантичних відтінків спонукальної модальності. Стосовно пауз усередині синтагм, то вони мають місце й зареєстровані в невеликій кількості випадків, і це не дає можливості в повному обсязі простежити специфіку цього типу пауз, що проявляється в характері їхнього впливу на значення кожного з досліджуваних семантичних відтінків спонукальної модальності.

Цікаво відзначити, що тривалість міжсинтагмених пауз помітно змінювалася від одного судді до іншого, причому межі варіювання були досить різноманітні.

Проведене дослідження тривалості міжсинтагмених меж в озвученому американському й українському мовленні суддів при реалізації найчастотніших типів волевиявлення дозволило виявити загальну особливість для двох мов: домінування в кількісному співвідношенні середніх пауз між синтагмами, що містять модальні значення функціонально-семантичного поля волевиявлення.

Своєрідною рисою вживання міжсинтагмених пауз у спонукальних висловленнях суддів стала тенденція переважання в україномовному мовленні суддів набагато вищих цифрових показників середніх міжсинтагмених паузальних розривів, що пояснюється впливом екстралінгвістичних чинників на процес мовленнєвого спілкування в суді, а також його структурними особливостями.

Отже, можна констатувати, що в результаті дослідження фраз, що належать до семантичних відтінків спонукальної модальності, було виявлено, що темп мовлення є дуже значущою просодичною характеристикою й поряд з іншими засобами інтонації бере участь у диференціації модальних значень функціонально-семантичного поля волевиявлення, виділяє найбільш вагомі моменти висловлення суддів, характеризує емоційну напруженість мовленнєвої ситуації в суді, а також є важливим засобом членування мовлення в судовому дискурсі. Частотність і функціональна значимість уживання різних типів пауз у мовленні українських і американських суддів при оформленні модальних значень функціонально-семантичного поля волевиявлення багато в чому залежить не тільки від емоційної насиченості мовленнєвого контексту, але й від особистості судді і специфіки його

організаційної й комунікативної діяльності, у ході якої він застосовує сукупність прийомів із метою впливу на адресата.

Перспектива наукових досліджень судового дискурсу полягає у виявленні діапазону паралінгвістичних ознак, що використовуються в англійській та українській мовах для передачі семантичних відтінків спонукальної модальності з урахуванням прагматичного ефекту.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. *Ивакина Н. Н.* Основы судебного красноречия (риторика для юристов): учеб. пособие / Н. Н. Ивакина. — М.: Юристъ, 2000. — 384 с.
2. *Королева Т. М.* Механизм взаимодействия лингвистических средств при передаче модальных значений / Т. М. Королева // Мовознавство. — 1989. — № 2. — С. 55–58.
3. *Королева Т. М.* Просодия модальности речи: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: спец. 10. 02. 02 “Украинский язык” / Т. М. Королева. — К., 1990. — 32 с.
4. *Миллер Н. Е.* Просодические характеристики аргументативных диалогических единств, реализующих функцию убеждения / Н. Е. Миллер // Записки з романо-германської філології. — Одеса: ОНУ, Одеське лінгвістичне товариство, 2003. — Вип. 13. — С. 134–141.
5. *Михайлова Л. В.* Еволюція директивних мовленнєвих актів в англійській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук: спец. 10. 02. 04 “Германські мови” / Л. В. Михайлова. — Х., 2002. — 20 с.
6. *Нестеренко І. Я.* Актуалізована номінація осіб (апелятиви) / І. Я. Нестеренко // Мовознавство. — 1996. — № 6. — С. 61–65.
7. *Михасенко Г. В.* Функциональный аспект речевых пауз в современном английском языке (экспериментально-фонетическое исследование): автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10. 02. 04 “Германські мови” / Г. В. Михасенко. — Минск, 1986. — 21 с.